

виктимологічного дослідження: Проблеми соціальної психології. – Душанбе: Юрид. лит., 1980. – 240 с.

7. Франк Л.В. Потерпевші від злочину: Проблеми радянської виктимології. – Душанбе: Юрид. лит., 1977.

8. Кудрявцев В.Н. Причинність в кримінології. – М.: Юрид. лит., 1968. – 180 с.

9. Кравченко А.И. Соціологія для юристів. – М.: Юрист, 1999.

10. Яковлев А.М. Злочинність і соціальна психологія. – М.: Юрид. лит., 1971.

11. Башкатов І.П. Психологія груп неповнолітніх правопорушників. – М.: Стелс, 2000. – 303 с.

12. Полубинський В.И. Правові основи учинення жертви злочину. – Горький: ВШ МВД СРСР, 1979. – 270 с.

13. Шнайдер Г.И. Кримінологія. – М.: Ін. лит., 1994. – 362 с.

14. Франк Л.В., Шпінський А.Э. Критичний огляд літератури по виктимології в капіталістических країнах. Укріплення законності і правопорядку в період розвинутого соціалізму. – Душанбе: Юрид. лит., 1978. – 112 с.

15. Уільямс Н., Уоллер Ф., Роуэтт Д. Повна хроноло-

гія ХХ в. – М.: Вече АСТ, 1999. – 196 с.

16. Гренвілл Дж. Історія ХХ століття. Люди. Події. Факти. – М.: Акваріум, 1999. – 296 с.

17. Монтес М.Ф., Попов В. В. «Азійський вірус» або «голландська хвороба»? Теорія і історія валютних кризисів в Росії і інших країнах: – М.: Дело, 1999.

18. Бандурка А.М., Друзь В.А. Психологія влади. – Харків: Ун-т внутр. дел, 1999. – 326 с.

19. Кастельс М. Глобальний капіталізм і нова економіка: значення для Росії // Постіндустріальний світ і Росія. – СПб.: Медическа преса, 2001.

20. Рефлексивне управління: Тез. міжнарод. симпозіуму; 17-19 окт. 2000, Москва /Под ред. А.В. Брушлинського і В.Е. Ленського. – М.: Изд-во «БЕК», 2000.

21. Чернілов В.И. О значенні поняття стратегічного управління // Стратегічне управління в органах внутрішніх дел: Матеріали методологічного управління в органах внутрішніх дел. – М.: Пітер-прес, 2000. – С.84-86.

22. Чернілов В.И. Стратегічне управління і кризисні ситуації в діяльності органів внутрішніх дел: В пошуках стратегії управління кризисними ситуаціями. – М.: Пітер-прес, 1998.

Поступила в редколлегию 02.11.2004

КОНОПЛЬОВ В.В., ТРУХАНОВ Г.Л. УПРАВЛІННЯ ПСИХОЛОГІЄЮ ОРГАНІЗАЦІЇ ВИБОРІВ І ВІКТИМІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Розглянуто питання масової віктимізації населення як розділу наукового напрямку у віктимології, зокрема, явище масової віктимізації в результаті політичної боротьби за владу.

***

KONOPLEV V.V., TRUHANOV G.L. MANAGEMENT OF PSYCHOLOGY OF THE ELECTIONS ORGANIZATION AND SOCIETIES VICTIMIZATION

Are considered the questions mass victimization of population as part of scientific direction in victim-science, in particular, phenomenon masses victimization as result of political race for power.

О.В. МИСЕНКО

Національний університет внутрішніх справ

УДК 159.923-057.36

ПСИХОЛОГІЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РОЗВИТКУ І ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ КОМУНІКАТИВНИХ УСТАНОВОК І СОЦІАЛЬНИХ ОРІЄНТАЦІЙ ДІЛЬНИЧНИХ ІНСПЕКТОРІВ МІЛІЦІЇ

Досліджені комунікативні установки і соціальні орієнтації дільничних інспекторів міліції.

За даними МВС України, сьогодні в Україні працює близько 11,5 тисяч дільничних інспекторів міліції. Організація успішної взаємодії працівників служби ДІМ з населенням є першочерговим завданням, і особливої значущо-

сті при цьому набувають питання підвищення їх соціально-перцептивної компетентності. Проведене дослідження дозволяє визначити напрямки і засоби удосконалення умов та ефективності професійної взаємодії дільничних

інспекторів міліції з населенням, а також використати результати дослідження для розробки та організації системи заходів щодо психопрофілактики, психодіагностики і психокорекції професійної деформації міжособистісного сприймання дільничних інспекторів міліції.

Проблема дослідження комунікативних установок і соціальних орієнтацій дільничних інспекторів міліції є актуальною для юридичної психології як у теоретичному, так і в практичному відношенні, оскільки має важливе значення для успішної організації професійної правоохоронної діяльності, вивчення особистості працівників ОВС, а також для підготовки керівного персоналу органів та підрозділів внутрішніх справ.

Мета дослідження полягає у визначенні психологічних закономірностей формування і розвитку професійних комунікативних установок і соціальних орієнтацій дільничних інспекторів міліції.

На думку О.М. Бандурки [1], І.П. Голосніченко [2], І.В. Ващенко, С.П. Гиренко, Р.А. Хамалаян, А.Г. Антонової [3], Г.Є. Запорожцевої [4] та ін., адекватність міжособистісного сприймання є передумовою успішної взаємодії працівників служби ДІМ з населенням, зокрема, при встановленні психологічного контакту з громадянами, при зіткненні з новими формами поведінки або незвичними вчинками осіб, при виконанні службових обов'язків у невизначених або конфліктних ситуаціях, при необхідності приймати рішення за умов дефіциту часу та інформації.

Питання щодо формування і розвитку особливостей міжособистісного сприймання ДІМ обумовлює вивчення їх особистісних диспозицій (комунікативних установок, соціальних орієнтацій), оскільки вплив професійної діяльності на особистість сучасними авторами пов'язується здебільшого з особистісними змінами внаслідок професійної адаптації або професійної деформації [5-8]. Науковці відзначають вплив професійного досвіду і стажу діяльності на особливості міжособистісного сприймання,

але погляди стосовно характеру цього впливу значно відрізняються [8, 9].

Для вирішення завдань дослідження було використано бібліографічний аналіз, вивчення наукової психологічної літератури, аналіз професіографічних матеріалів, спостереження, бесіду, тестування, математико-статистичний аналіз отриманих даних. Використовувались стандартизовані психодіагностичні методики В. Бойко "Діагностика комунікативної установки" та Т. Лірі "Діагностика міжособистісних стосунків".

Базою дослідження було обрано підрозділи міських та районних відділів УМВС України в Харківській області. Досліджувались дільничні інспектори міліції відповідно: Ордонікідзевського РВ ХМУ, Ленінського РВ ХМУ, Комінтернівського РВ ХМУ, Червонозаводського РВ ХМУ, Валківського РВ, Золочівського РВ, Ізюмського РВ та Куп'янського РВ. До основної групи увійшли співробітники ОВС віком від 20-45 років і стажем роботи від 0,5 до 17 років загальною кількістю 180 осіб чоловічої статі.

Для дослідження впливу стажу служби в ОВС на формування професійних особливостей міжособистісного сприймання дільничних інспекторів міліції основна група була поділена на три підгрупи: 1 підгрупа – досліджувані ДІМ з стажем служби в ОВС 0-3 роки (n1 =44); 2 підгрупа – досліджувані ДІМ з стажем служби в ОВС 3-10 років (n2 =84); 3 підгрупа - досліджувані ДІМ з стажем служби в ОВС від 10 років (n3 =52).

При визначенні закономірностей формування професійних комунікативних установок ДІМ було порівняно середні вибіркові показники сформованості комунікативних установок у підгрупах з різним стажем служби в ОВС, що дозволило виявити значимі відмінності. Обробка проводилась за допомогою t-критерія Стьюдента. Аналіз існування зв'язку між стажем служби в ОВС та рівнем сформованості комунікативних установок відбувався за допомогою методу лінійної кореляції Пірсона (r-критерій) (табл.1).

Таблиця 1 - Кореляційний аналіз зв'язку стажу служби в ОВС та рівній сформованості комунікативних установок

Комунікативні установки	Стаж служби на посаді ДІМ		
	Від 0-3 років	Від 3-10 років	Від 10 років
Прихована жорстокість	-0,60 (p=0,001)	Не знач.	Не знач.
Відкрита жорстокість	Не знач.	0,339 (p=0,01)	Не знач.
Обумовлений негативізм	0,421 (p=0,01)	Не знач.	Не знач.
Схильність до необґрунтованих висновків	Не знач.	0,273 (p=0,05)	Не знач.
Негативний досвід спілкування	Не знач.	0,253 (p=0,05)	Не знач.

Для виявлення закономірностей формування професійних соціальних орієнтацій ДІМ у кожній підгрупі підраховувалась відсоткова кількість досліджуваних з надто високими показниками сформованості актуальних соціальних орієнтацій. Аналіз відмінностей між підгрупами з різним стажем служби в ОВС проводився з використанням ф-критерія Фішера (табл.2).

Проведене дослідження доводить наявність зв'язку стажу служби в ОВС з особливостями міжособистісного сприймання дільничних інспекторів міліції і дозволяє визначити психологічні закономірності цього зв'язку.

Характерним для професійних комунікативних уста-

новок ДІМ з стажем служби в ОВС до трьох років є формування високого рівню соціально-перцептивної готовності до ворожого сприйняття і оцінювання іншої людини у професійній соціальній взаємодії. На даному етапі професіоналізації у ДІМ відзначено низький рівень сформованості негативного досвіду спілкування. У досліджуваних зі стажем служби в ОВС до трьох років виявлено низький і помірний рівень домінантності у взаємодії з населенням (95,5 % досліджуваних). Це виявляється у впевненості ДІМ у власних діях, компетентності при соціальній взаємодії з громадянами. Разом з цим у дільничних інспекторів з таким стажем служби майже відсутня надмірна

“егоїстичність” (до 2,7 % від загальної кількості протягом перших 10 років служби в ОВС). Відносно низькою є кількість дільничних інспекторів з надмірною

“підозрілістю” у ставленні до громадян (9,1 % від загальної кількості).

Таблиця 2 - Достовірність відмінностей між відсотковими частками двох вибірок за критерієм Фішера

Соціальні орієнтації	Емпіричне значення ф-критерія Фішера		
	Підгрупа 1 та підгрупа 2	Підгрупа 2 та підгрупа 3	Підгрупа 3 та підгрупа 1
Домінантність	1,29 (p≤0,10)	2,88 (p≤0,01)	3,64 (p≤0,01)
Егоїстичність	Не знач.	2,70 (p≤0,01)	2,45 (p≤0,01)
Ворожість	Не знач.	3,51 (p≤0,01)	3,41 (p≤0,01)
Підозрілість	Не знач.	2,98 (p≤0,01)	1,43 (p≤0,10)
Поступливість	Не знач.	Не знач.	Не знач.
Залежність	Не знач.	2,09 (p≤0,01)	2,18 (p≤0,01)
Дружелюбність	Не знач.	Не знач.	Не знач.
Альтруїстичність	Не знач.	Не знач.	Не знач.

На нашу думку, це пов'язано з тим, що на початку служби в ОВС професійна деформація не здійснює помітного впливу на особистість ДІМ і тому зберігається певна активність і пластичність адаптивних особистісних механізмів, що значною мірою сприяє збереженню адекватності міжособистісного сприймання.

Психологічною закономірністю формування професійних комунікативних установок ДІМ з стажем служби в ОВС від трьох до десяти років є збереження високого рівню соціально-перцептивної готовності до ворожого сприйняття і оцінювання іншої людини у професійній соціальній взаємодії. Разом з цим відбувається зростання відкритої жорстокості у прямому зв'язку зі зростанням стажу служби в ОВС, та поступове зростання схильності до необґрунтованих узагальнень негативних фактів у сфері взаємостосунків з іншими людьми. На даному етапі професіоналізації ДІМ притаманний найвищий рівень сформованості негативного досвіду спілкування, але при цьому значних змін у розвитку соціальних орієнтацій не виявлено: лише зростає кількість досліджуваних (до 10,4 % від загальної кількості) з надмірною владністю у соціальній взаємодії з населенням. Отримані результати узгоджуються з даними інших авторів [8] щодо ймовірності виникнення і рівня професійної деформації працівників ОВС залежно від стажу служби. Як зазначається, у працівників ОВС з стажем служби від 6-10 років переважно середня ймовірність виникнення деформації, початковий і середній рівні поширені приблизно однаково. Саме тому, на нашу думку, соціальні орієнтації ДІМ зі стажем служби до десяти років не набувають суттєвих змін.

У дільничних інспекторів міліції зі стажем служби в ОВС від десяти років служби рівень прихованої жорстокості залишається вище середнього. Виявлено, що рівень сформованості схильності до необґрунтованих узагальнень негативних фактів у сфері взаємостосунків з іншими людьми у ДІМ з стажем служби від 10 років має найнижчий вибірковий показник. Найнижчий показник має і рівень сформованості негативного досвіду спілкування, що може пояснюватися дією захисних механізмів. Значно зростає відсоткова кількість ДІМ з надмірною домінантністю, владністю (до 30,7 % від загальної кількості). Збільшується до 15,4 % від загальної кількості кількість ДІМ з високими показниками егоїстичності. Характерною ри-

сою таких опитуваних виступає завищена самооцінка, хвороблива реакція на критику, самовпевненість, послаблення внутрішнього контролю, зневажливе ставлення до партнерів по спілкуванню. Аналіз кількості досліджуваних з високим рівнем сформованості орієнтації на “ворожість” у професійній соціальній взаємодії показав, що серед ДІМ зі стажем служби в ОВС від 10 років кількість працівників з надмірною “ворожістю” також зростає і складає 23,1 % від загальної кількості. Психологічними особливостями ДІМ з надмірною “ворожістю” є жорстокість у ставленні до інших, різкість, професійний цинізм, агресивність, яка може втілюватись в асоціальну поведінку. Крім цього, серед ДІМ зі стажем служби в ОВС від 10 років кількість працівників з надмірною підозрілістю складає вже 19,2 % від загальної кількості. Звертає на себе увагу і факт підвищення серед ДІМ зі стажем служби в ОВС від 10 років кількості працівників з надмірною “залежністю” як підвищеною тривожністю, нав'язливими страхами, невпевненістю у собі, що виявлена у 13,4% від загальної кількості ДІМ.

Отже, зростання стажу служби в ОВС від десяти років обумовлює деформаційні зміни комунікативних установок і соціальних орієнтацій дільничних інспекторів і призводить до специфічної негативної трансформації міжособистісного сприймання дільничного інспектора міліції.

Таким чином, проведене дослідження виявило зміни професійних комунікативних установок і соціальних орієнтацій дільничних інспекторів міліції в залежності від стажу служби в ОВС і дозволило визначити психологічні закономірності цього процесу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Взаимодействие милиции и населения: к итогам Харьковского эксперимента: Науч.-практ. пособие /Бандурка А.М., Бек А., Голованова М.В. и др. -Х.: НУВД, 2003. -285 с.
2. Голосніченко І.П. та ін. Адміністративні діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина /За заг. ред. І.П. Голосніченка. -К.: Київськ. ін-т внутр. справ, 1995. - 179 с.
3. Ващенко І.В., Гиренко С.П., Хамалян Р.А., Антонова А.Г. Общая конфликтология. -Х.: Оригинал, 2001. - 384 с.

84 с.

4. Запорожцева Г.Є. Психологічний аналіз професійної діяльності дільничного інспектора міліції та визначальні умови її удосконалення: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06 /Нац. академія внутр. справ України. –К., 2002. –20 с.

5. Борисова С. Профессиональные стереотипы как личностная предпосылка и проявление профессиональной деформации сотрудников милиции // Профессионал. - 2001. -№ 2. -С.11-13.

6. Верешагіна О.В. Соціально-перцептивні процеси в екстремальних умовах діяльності // Вісник ХДПУ ім. Г.С. Сковороди. Сер.13: Психологія. –2000. –Вип.4. –С.25-29.

7. Климов Е.А. Профессиональный менталитет и психологическая гипотеза // Общественные науки и современность. -1995. -№ 6. -С.140-149.

8. Медведев В.С. Психологія професійної деформації співробітників органів внутрішніх справ: Автореф. дис... докт. психол. наук: 19.00.06 /Київськ. ун-т ім. Т. Шевченка. –К., 1999. –35 с.

9. Вопросы психологии познания людьми друг друга и общения: Сб. ст. /Под ред. Б.А. Еремеева. –Краснодар: Кубанск. гос. ун-т, 1979. –190 с.

Надійшла до редколегії 09.12.2004

МИСЕНКО О.В. ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ЗАКОНОМЕРНОСТИ РАЗВИТИЯ И ФОРМИРОВАНИЯ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КОММУНИКАТИВНЫХ УСТАНОВОК И СОЦИАЛЬНЫХ ОРИЕНТАЦИЙ УЧАСТКОВЫХ ИНСПЕКТОРОВ МИЛИЦИИ

Исследованы коммуникативные установки и социальные ориентации участковых инспекторов милиции.

***

MISENKO O.V. PSYCHOLOGICAL LAWS OF DEVELOPMENT AND FORMATION OF PROFESSIONAL COMMUNICATIVE INSTALLATIONS AND SOCIAL ORIENTATIONS OF MILITIA LOCAL POLICEMEN

Communicative installations and social orientations of local policemen of militia are investigated.

П.А. МОМОТ

Національний університет внутрішніх справ

УДК 159.944-057.36(477)

ОЦІНКА НАПРУЖЕНОСТІ ПРАЦІ ОСНОВНИХ ВИДІВ ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Розглянуті основні підходи щодо визначення оцінки напруженості праці основних видів діяльності органів та підрозділів внутрішніх справ України.

З огляду на різноманіття точок зору на поняття “напруженість”, “ступінь напруженості діяльності”, “робоча напруга”, “напруженість праці”, що існують на сьогодні в психологічній науці, у нашому дослідженні ми будемо дотримуватися визначень, які найбільш часто вживаються у фізіології праці. Так, у “Словнику фізіологічних термінів” під *робочою напругою* розуміється “...зміна у стані людини і функціональних системах організму, що виникає під впливом роботи”, а *під напруженістю праці* – “стан людини, що обумовлений кількісними і якісними характеристиками структури діяльності й інтенсивністю фізіологічних процесів, які забезпечують виконання цієї діяльності...” [1, с.232.].

Перші спроби класифікувати працю починалися наприкінці XIX сторіччя з визначення ступеня її важкості. Важкість праці оцінювалася за кількістю виконаної меха-

нічної роботи або за кількістю енергії, що витрачається людиною [2, с.267-272].

Практично до середини 50-х років XX сторіччя коефіцієнт корисної дії та енерговитрати людського організму вважалися вичерпною характеристикою важкості праці

Починаючи з 60-х років XX сторіччя, дослідники роблять спроби розробити класифікацію різних видів праці, яка б дозволяла враховувати усі чинники трудового процесу.

Так, у дослідженнях В.П. Соловйової [3] були виділені чотири основні різновиди розумової і нервово-напруженої праці:

- творча розумова праця з різним ступенем нервово-емоційної напруги;
- помірною розумовою діяльністю із помірною нервово-емоційною напругою;